

АКАДЕМІЧНА СПІЛЬНОТА

• Про нас • Форум • Коментарі • Аналітика • Документи • Архів • Ланки Мережі

[Початок](#) / Марек Квек: Місце філософії в університеті. Минуле, теперішнє, майбутнє:

Марек Квек: Місце філософії в університеті. Минуле, теперішнє, майбутнє

06.06.2005 [11:02]

Стаття з книжки: *Dydaktyka filozofii u progu XXI wieku. Problemy ogólne i perspektywy* / ред. E. Piotrowska; J. Wiśniewski. Poznań: Humaniora, 2002, с. 11-126. Перекл. Зоряна Рибчинська.

1.

Хотів би розпочати ці роздуми з кількох засновків: по-перше, у суспільстві водночас із поступовим відходом від звичного, філософського проєкту модерності радикально змінюється місце і роль філософії (а при нагоді й філософа); по-друге, у суспільстві радикально змінюється роль і місце університету разом із початком епохи глобалізації, із щораз більшими сумнівами у ключовій ролі національної держави і реформуванням досі панівних у розвинутому західному світі засад функціонування держави добробуту (а університет – у своїй модерній, а не середньовічній версії! – виник внаслідок виразних потреб національної держави і разом з тим став одним з найважливіших бенефіцієнтів держави добробуту); і, нарешті, по-третє, водночас із повільним, але неблаганним переходом до пізньої модерності змінюється місце й роль філософії як академічної дисципліни в самому університеті. Одним словом: інше суспільство – інша філософія – інший університет. Я звертаюся тут не до питання зв'язків *вища школа/філософія*, а до зв'язків, що виникають поміж університетом і філософією. Ця відмінність щоразу виразніша в ситуації, коли в добу масовості чи просто в багатому західному світі загальної освіти університет – це тільки одна з багатьох інституцій, які займаються освітою і науковими дослідженнями (одна й напевно не головна). Роль філософії у змінному пейзажі освітніх та дослідницьких інституцій на початку нового сторіччя незначна. Філософія перестала концептуалізувати інституцію університету: давати їй філософську основу, обґрунтовувати її місію, об'єднувати її дискурси чи (як колись) факультети. Доля філософії, здається, все ще пов'язана з долею класичного, тобто у цій частині світу сучасного університету, що нараховує щойно двісті років і походить зі зразка, який запропонували німецькі ідеалісти й романтики. У цьому сенсі сьогодні мене не цікавить доля філософії там, де вона завжди почувалася незатишно, тобто її доля у вищій освіті в широкому розумінні; мене цікавить її доля в межах того самого культурного проєкту, який породив сучасний університет. Тобто в межах

(Габермасового) проєкту модерності.

2.

Минуле філософії у її зв'язках з модерним університетом – це тісні зв'язки знання і влади, знання, що мало помагати у формуванні національної свідомості й влади національних держав, що народжувалися; минуле філософії – це також використання її концептуальних інструментів у закладанні фундаментів споруди модерного університету; минуле філософії, зрештою, – це її центральне місце в архітектоніці модерного порядку науки, яку запропонував цей університет. Відповідно, майбутнє філософії в університеті залежить від напрямку його еволюції, а цих напрямів сьогодні кілька. Межа пролягає, очевидно, між радикально реформованими науково-дослідницькими інституціями англосаксонського світу й університетами багатшої частини Західної Європи, або, простіше: поміж тими, хто з неоліберальних міркувань поступово відходить (або вже відійшов) від моделі держави добробуту, і тими, хто таку модель надалі підтримує. У цьому сенсі, в нашій частині світу нам доступні принаймні два головні орієнтири у роздумах про майбутнє інституції університету, а в її межах – і про майбутнє філософії: зглобалізована англоамериканська модель, яку підтримують усі найважливіші міжнародні організації, та західноєвропейська модель, якої щораз важче дотримуватись переважно через фінансові причини.

Однак наша частину світу перебуває просто в драматичній ситуації, бо складно зробити будь-який вдалий вибір: англоамериканська модель, заснована на ідеях освітнього підприємництва (яке повинно бути *managerial, corporate, entrepreneurial, privatized* тощо), була б революцією в державному шкільництві (хоча напевно вона ставатиме щоденністю у шкільництві приватному); західноєвропейська модель, натомість, не має шансів на фінансування з боку держави добробуту, яку демонтують у Польщі, і яка насправді, як на сьогодні, навіть не мала у нас історичного шансу повністю розвинути. Непроста доля університету сьогодні, і непроста доля філософії. Їхнє майбутнє залишається зовсім невідомим. І не випадково упродовж десяти років трансформації ладу в країнах Центрально-Східної Європи спроби реформування вищої освіти найчастіше закінчувалися на етапі законопроєктів.

3.

Висловлюючись глобальними категоріями, то ми сьогодні стоїмо перед порогом революції у мисленні про вищу освіту. Щораз більше вимагають, щоби вона пристосовувалася до нових суспільних потреб, щоби сильніше реагувала на навколишній світ, була еластичнішою, більше зорієнтованою на ринок, студента та результати навчання і дослідження; щоби менше коштувала, була прозора для всіх зацікавлених і, нарешті, щоби конкурувала з новими, переважно приватними освітніми інституціями. Традиційні інституції вищої освіти перебувають під обстрілом урядів і громадськості у цілому світі, а загроза надходить від конкурентних освітніх і дослідницьких осередків: нових дослідницьких і навчальних інституцій, які щораз голосніше стверджують, що роблять докладно те саме, що й державні школи, тільки краще, дешевше і без державної грошової підтримки. Нові інституції, що відповідають потужному суспільному замовленню на нові уміння, які передають вигіднішим, від традиційного, способом, – це, поміж іншим, освітні інституції типу *for-profit*, філіяли

for-profit традиційних університетів типу *non-profit*, віртуальні інституції, *franchising*-інституції, університети корпораційного типу (і всі найновіші технології, які вони широко використовують). Традиційна, базова структура вищої освіти вже не може дати собі раду з дедалі зростаючими вимогами, які ставлять до працівників роботодавці на Заході, особливо в Америці. На локальному ґрунті, в країнах Центральної і Східної Європи, до такого типу глобальних освітніх викликів ми взагалі не підготовані, адже їх посилює тиск з боку студентів, а не інституцій чи урядів.

Отже, державна політика у сфері вищої освіти Центральної Європи повинна бути особливо чутливою до глобального контексту актуальних змін, що відбуваються у світі. Сьогодні не досить усвідомлювати потрібність реформи освітніх інституцій; ідеться радше про те, навіщо їх реформувати, а також, де починається і як розгортається історія, героями якої є держава і фінансовані нею соціальні послуги. Сьогодні не можна зрозуміти зміни у вищій школі без розуміння змін, що відбуваються у суспільній сфері, зокрема, тих, які пов'язані з інституцією держави і з відчуттям тожсамости й громадянства в глобальну епоху. Аналітики соціальної політики часто рекомендують приватизувати вищу освіту в нашому регіоні на основі запровадження нового закону про вищу освіту (про це щораз частіше згадують не тільки міністерські радники, але й суспільно-політичні тижневики).

Приватизацію розуміють як поступовий процес: більшість інституцій вищої освіти, які повністю фінансує держава, повинні звільнити сектор соціальних послуг і переорієнтуватися на фінансову незалежність. Однак обсяг приватизації може бути різним. Деякі опції виглядають у сучасних умовах менш або більш нереалістично (нагадую, що до них належать серйозний зріст суспільних витрат на освіту й науку, зменшення обсягу наукових досліджень задля утримання вищого рівня дидактичної діяльності, залучення до фінансування освіти армії й промисловості і, зрештою, підтримання актуального рівня фінансування освіти і водночас уникнення колапсу цілої системи). У новому суспільному й політичному оточенні, яке з'являється завдяки глобалізаційним теоріям і практикам, серед міжнародних організацій вже не тільки Світовий Банк, OECD і Міжнародний Валютний Фонд у глобальному масштабі цікавляться стимулюванням нових підходів до вищої освіти. Світова Організація Торгівлі (WTO) останнім часом також займається питанням безперешкодного імпорту й експорту освітніх послуг в межах складних правил її протоколів. Ця проблема на довгий час залишиться особливо важливою для найбідніших країн і тих, що розвиваються, зокрема для країн нашого регіону. Отже, найважливіші чинники, які зумовлюють потребу нового розгляду питання функціонування інституції вищої освіти, пов'язані сьогодні з приходом глобальної епохи і щораз ширше відчутним глобалізаційним тиском. Хоча цього тиску у вищій освіті в країнах нашого регіону ще не відчувають, я переконаний, що це трапиться дуже скоро.

Державна вища освіта у всьому світі, зокрема і в Центральній Європі, вже не є винятковою частиною соціального сектора: ані в деклараціях, ані у сприйнятті суспільства, ані в практичних сферах (наприклад, у сфері фінансування). А глобалізація – це політична та економічна реальність, з якою країни нашого регіону повинні будуть дати собі раду. До чого це призводить? Соціальні послуги, перебуватимуть під пильною увагою відповідно до глобалізаційного тиску (тут, переважно

економічного), а також відбуватиметься реформування держави добробуту зі всіма серйозними наслідками цього для соціального сектора. (Хоча сьогодні це все ще звучить екзотично, однак деякі аналітики соціальної політики порівнюють реформування вищої школи з реформуванням енергетичного чи телекомунікаційного секторів або системи охорони здоров'я. Ймовірно, незабаром у нашій частині світу цей спосіб проведення аналогії з іншими „розрегульованими“ секторами економіки і послуг стане загальноприйнятим.) Думаю, що ідею винятковості освіти загалом й університету зокрема незабаром повністю відкинуть, і тим самим завершиться розділ історії, відкритий у Німеччині двісті років тому разом з інституцією модерного університету, яку винайшли Кант, Гумбольдт, Шляйєрмахер та інші.

Варто також з'ясувати, хто сьогодні конкурує з державними освітніми інституціями. Очевидь, маємо справу з конкурентами двох видів: перша група – це згадані вже інституції у сфері освіти, а другі, натомість, – усі інші інституції та послуги, які гарантує і фінансує сьогодні держава. Нові освітні інституції – це, поміж іншим, вітчизняні й закордонні приватні заклади, вітчизняні й закордонні навчальні центри, вітчизняні й закордонні інституції віртуальної освіти, а також заклади мішаного типу (традиційно-віртуальні). Можна припустити, що в дедалі більше зорієнтованому на ринок суспільному оточенні майбутні студенти (та їх родини) будуть щораз більше орієнтуватися на ринкові цінності. Цей факт, зрештою, підтверджують соціологічні дослідження, проведені у багатьох країнах нашого регіону. Очевидно, незреформовані державні освітні інституції з часом не зможуть витримати ринкового тиску і або з дня на день будуть зреформовані відповідно до принципів економічної раціональності, або втратять (якусь) частину своїх найкращих студентів за рахунок тих інституцій, які більше відповідають ринковим потребам. Друга група конкурентів – це інші соціальні інституції та послуги, як, наприклад, початкова і середня школа, пенсійна і пільгова системи, охорона здоров'я, соціальне страхування, правоохоронні інституції, громадське самоврядування тощо. Однак змагання з іншими секторами соціальної сфери – це класична гра на нульовий результат: деякі сектори виграють, а інші мусять програти. Водночас кількість грошей у загальному „банку“, які держава отримує у вигляді податків (і це незалежно від коливань їх ставок) буде радше зменшуватися, а не збільшуватися, що підтверджують тенденції у більшості найбагатших держав, зосереджених в OECD.

4.

Повернімося однак до філософії, оскільки ми вже з'ясували складний інституційний контекст, в якому їй доведеться незабаром діяти. Для зручності забудьмо, що доля філософії пов'язана з долею університету порівняно недавно: що філософія мала своє обґрунтоване й незалежне (а не службове) місце в академії тільки від моменту розвитку її модерної моделі (достатньо зазирнути до біографій більшості великих філософів кількіста попередніх років). Академічна філософія зовсім не так глибоко, як ми це собі сьогодні уявляємо, закорінена в структурі знання, яке здобувають і передають інституційно. Проблема, однак, набагато ширша: вже не тільки сама філософія поволі стає суспільною, культурною й економічною розкішшю; такою ж суспільною розкішшю, якщо дотримуватися англосаксонської моделі й оминати тамтешні потужні приватні самофінансовані інституції, може стати увесь класичний університет. А досі

тільки в ньому філософія у відомих нам версіях могла знайти й утримати своє незалежне місце. У часи передреволюційної та революційної Франції, як пише Кшиштоф Пом'ян, філософи насамперед „писали листи"... Тільки в часи просвітництва влада уклала чіткий контракт з наукою, зокрема з філософією, як показують, з одного боку, Алан Блум у книзі *The Closing of the American Mind*, а з другого, Зигмунт Бауман в окремих частинах оповіді про темні сторони модерності (особливо у „Законодавцях і тлумачах“ (*Prawodawcach i tłumaczach*)) і Мішель Фуко, який в своїх великих книжках про дві сучасні інституції, лікарню та тюрму, досліджував генеалогію так званих наук про людину. Можливо, ми маємо справу з черговою, як це назвав Алан Блум, „зміною угоди поміж філософом і громадянським суспільством”: як просвітницька зміна принесла невідому раніше аксіому, згідно з якою науковий та політичний поступи взаємозумовлюються, так сьогоднішнє вичерпання проєкту модерності може вести до розриву укладених в часи просвітництва тривалих зв'язків науки й влади. Тобто тривалих зв'язків держави й університету. Завдяки обіцянкам філософів просвітництва, пише Блум, „громадянське суспільство не тільки прийняло розум, але й визначило для нього головне місце. Суспільство, засноване на розумі, потребує тих, хто найкраще розуміє”. І далі гостріше: „Просвітництво було сміливим починанням. Воно ставило собі за мету перебудувати політичне й розумове життя так, щоб воно повністю опинилося під наглядом філософії і науки.”

Сьогодні це Блумівське політичне й розумове життя щораз більше уникає просвітницького нагляду філософії і науки, тобто й нагляду модерного університету, так само, як воно вже вирвалося з-під нагляду іншого витвору проєкту модерності – інтелектуалів. Очевидно, у світі, який дедалі більше глобалізується та інтегрується, аргумент про державо- та націєтворчу роль університету втрачає свою ґрунтовність (отож, інтелектуалам при нагоді великого проєкту творення об'єднаної Європи залишається дискусія про величину податку VAT на книжки, як пише Вольф Лепеніс, а університетам – облік кількості ґрантів, отриманих у V Галузевій програмі ЕС чи практичне пристосування до європейської системи ECTS). Очевидно, університет муситиме повернутися до своїх попередніх більш універсалістських утілень, бо модерні аргументи про *Bildung*, тобто про формування і навчання громадян національних держав, перестануть або вже перестали викликати суспільний резонанс. У змінному світі, як недавно гірко констатував Зигмунт Бауман у „Двох нарисах про модерну моральність” (*Dwóch szkicach o moralności ponowoczesnej*), „бракує кавалерів, що прагнуть пошлюбити істину філософів”. Питання, чи це добре, чи погано, розгалужується на кілька питань, поставлених у зв'язку з окресленням: добре чи погано для кого? Для суспільства? Для філософії? Зрештою, для самих філософів? Якщо тверезо оцінити політичну участь філософії у тоталітаризмах ХХ сторіччя і в менше чи більше злочинних ідеологіях, то добре, напевно, для суспільства (і власне таку позицію представляє Бауман, укладаючи соціологічне і філософське рівняння: винищення було неунікненним і навіть логічним наслідком переваги розуму й раціональності в проєкті модерності). Одну перспективу має філософія, іншу – самі філософи. Очевидно, філософія зажди існуватиме, чого не можна сказати про філософів, що змагаються із невблаганним зовнішнім світом, з яким дедалі менше шансів порозумітися. Епоха бурхливого розквіту державної вищої школи, й університетів зокрема, в усьому західному світі завершується у зв'язку з гігантськими коштами

на утримання цього величезного інституційного механізму в науково-дослідній готовності. Цей механізм вже ані елітарний, ані масовий, як вважали ще у сімдесятих роках минулого сторіччя; це державний механізм, кошти на функціонування якого в умовах скорочуваного соціального сектора не візьметься покрити жодна держава в світі (хіба що це кошти сорому гідного центральноєвропейського рівня ще до запровадження системних реформ). Натомість розквітає приватна освіта: від Азії до Латинської Америки, у більшості країн Центральної та Східної Європи. У новому освітньому пейзажі під іншим кутом оцінюють окремі наукові дисципліни; історичні заслуги філософії, зрештою незаперечні, тут особливо не придадуться. Інтелектуальна історія не знає жалю до своїх колишніх героїв: дисциплін (класичних чи теологічних студій), суспільних груп (інтелектуалів) чи, зрештою, інституцій (можливо, університету в його модерному вигляді?). У цьому контексті варто подумати про захист філософії.

5.

Відповідь, що пасуватиме для філософії, може не пасувати для філософів. Може виявитися, що хоч філософія і переживе збурення, викликане реформуванням місії та завдань університету (я тут оминаю ще складніший і загальніший випадок вищої школи загалом) у глобальну епоху, однак їх не переживе кілька поколінь філософів. Говорячи гостріше: ніхто не сказав, що в новій моделі вищої школи буде стільки ж місця для філософії, що й тепер; ба, ніхто не сказав, що буде стільки ж місця і для гуманітарних наук. Очевидно, саме закінчується не тільки „золотий вік” професора як певного культурно-філософського творіння родом з Німеччини часів Фіхте, Шляйєрмахера, Геґеля чи Гумбольдта, але й разом з поширенням і прийняттям неоліберальних та вільноринкових ідеалів, можливо, закінчується епоха освіти як суспільної цінності, коли власне філософія та гуманітарні науки загалом відігравали першорядну роль. Якщо освіта мала би поступово ставати індивідуальною цінністю, товаром, який купують за найкращу ціну під час пошуків власних майбутніх життєвих доріг, то філософії загрожує у цьому щораз віддаленіше місце. Маргіналізація філософії вела б, звичайно, до маргіналізації самих філософів. Передсмак цих змін добре відчули у вісімдесятих роках державні англосаксонські філософські інститути ще до того, як почали ширше говорити про демонтування держави добробуту в епоху глобалізації і про необхідність редукування зобов'язань держави перед соціальним сектором. Шансом залишається, може, інтердисциплінарність і трансдисциплінарність, які, однак, цілком чужі для більшої частини філософів.

У цьому контексті надзвичайно важливе питання про місце філософських досліджень і викладання філософії в університеті у локальному, тобто польському ракурсі. Локальний контекст, якщо до нього добре придивитися, майже повністю детермінований ширшим, глобальним контекстом. Нерозпочата реформа вищої школи і зміни навчальних програм тісно пов'язані з новим місцем Польщі в Європі і в світі. Відповіді на питання про місце філософії в університеті у такому контексті, всупереч видимості, зовсім не викликають оптимізму. Велика частина гуманітарного (зокрема філософського) академічного середовища бачить шанс на серйозні зміни у становищі академії у тих вимогах, які ставить країнам-кандидатам Європейський Союз, а також має за взірць становище гуманітарних наук у західноєвропейських навчальних закладах. Отож, очевидно,

немає майже жодної взаємозамінності між актуальною ситуацією гуманітарних наук, зокрема філософії, в університетах Західної Європи, і її потенційною і майбутньою ситуацією в Польщі після входу в Європейський Союз. Усі теперішні вимоги стосуються ЄС і його більш заможних країн-учасниць, що можуть навіть порівняно довгий час дозволити собі підтримувати державу добробуту, а в її межах – порівняно високий рівень фінансування державної освіти, а в її межах – гуманітарних наук, зрештою, а значить, – і філософії. Вважаю (і добре, якби я помилявся), що для відносно бідної Польщі, яка свідомо не береться за обов'язки, зумовлені класичною державою добробуту, практично не має жодного значення те, що у такому чи іншому університеті Франції, Голландії чи Німеччини у комфортних умовах працює стільки чи стільки філософів. На мою думку, будь-які порівняння, зроблені з такими невиразними засновками, як якийсь „європейський” рівень науки (особливо щодо гуманітарних наук), до якого ми, так би мовити, „мусимо” наблизитись, абсолютно безпідставні. У цьому контексті дуже знаменно те, що, попри надзвичайно докладні спільні європейські вимоги у багатьох ключових ділянках промисловості, торгівлі та послуг, у сфері вищої освіти немає жодної спільної політики (окрім так званої „європеїзації”).

6.

Однак повернімося до питання філософії та її місця в університеті: теперішні часи винятково не сприяють усім гуманітарним наукам, а після розгортання реформи системи вищої освіти напевно будуть ще важчі. Парадоксально, але в дедалі більше комерціалізованому університеті некомерційні спеціальності вимагатимуть, очевидно, набагато більших фінансових витрат від осіб, що навчаються; можна передбачити, що ліміт прийняття на навчання, заснований на так званій економічній доцільності (як твердить останній проєкт закону про вищу освіту), у випадку філософії буде дуже невеликий як у масштабі цілої країни, так і в масштабі окремих вищих навчальних закладів. Студенти, які захочуть навчатися поза лімітом, будуть змушені платити набагато більше, ніж на інших спеціальностях, бо ця спеціальність, разом з багатьма іншими спеціальностями традиційної інституції університету, очевидно, вважатиметься „розкішною” „ліберальної освіти”. Однак майбутнє філософії в університеті, на мою думку, вирішить не тільки реформа вищої освіти і нова модель фінансування. Думаю, що так само, якщо не більше, вирішуватимуть її долю самі студенти.

Дуже характерно, що у сучасних дебатах про майбутнє гуманітарних наук, а зокрема філософії, в університеті, легковажать голос осіб, заангажованих у це так само безпосередньо (якщо не більше), як і самі філософи, – власне студентів. Вважаю, що в період різких змін, які призводять до нестабільності ринку праці, відсутності можливості ефективного розвитку власних фахових зацікавлень, загального освітнього хаосу, спричиненого також величезною кількістю нових приватних закладів, а також (може, насамперед), враховуючи порівняно низькі кошти навчання (або ж безплатне навчання у державних навчальних закладах), навчання на відносно великій частині спеціальностей для величезної більшості студентів не становить серйозної інвестиції в майбутнє. Ми навіть не усвідомлюємо, яка величезна частина суспільної енергії марнується, бо її ніяким розумним способом не можна поєднати з подальшим професійним життям випускників. У період великих суспільних, економічних та культурних змін

така ситуація може здаватися прийнятною, але у стабільнішому світі, на мою думку, цього не повинно бути (достатньо подивитися на більшість розвинутих країн). Навчання, будь-яке навчання в дедалі більше глобалізованому світі – це певний контракт, який укладається між студентами (їхніми батьками) та інституцією, що займається їхньою освітою. У світі стабільних суспільств (який немає нічого спільного зі сучасною Польщею) умови цього контракту чітко визначені: кілька років солідної праці, окупленої серйозними зреченнями і переважно немалими коштами, повинні бути пунктом виходу в професійне майбутнє (така ситуація панує навіть в американських типово гуманітарних *liberal arts colleges*). Характерна риса нестабільної ситуації, в якій ми в нашій частині світу ще перебуваємо, – це марнотратство суспільної енергії, бо немає жодного чіткого контракту зацікавлених сторін. Дотована державою освіта рухається у всіх напрямках одночасно, відірвана від будь-яких суспільних чи культурних пріоритетів країни періоду змін. Контракт не стосується жодної зі сторін: навчальні заклади не гарантують використання юнацької енергії, скерованої на майбутнє професійне життя, студенти у величезній більшості помалу перестають навіть вдавати, що хотіли би своє професійне майбутнє пов'язати з філософією (зрештою, для цього вони не мають, практично, жодних можливостей). Звичайно, це проблема не тільки філософії, але тут ми говоримо саме про неї.

Можна спробувати захистити цю систему аргументами про соціалізаційну функцію будь-якого навчання, зокрема, на спеціальності „філософія“; про будівництво фундаментів так званого логічного, а далі абстрактного мислення; про таку необхідну сьогодні будь-яку вищу освіту; зрештою, про допомогу в пошуках свого екзистенційного місця у світі (правду кажучи, п'ятирічне навчання в університеті – це не найкращий спосіб подорожі глибинами своєї душі, і замість полегшувати орієнтацію у реальному світі, воно може її навіть ускладнити). Можливо, це важко помітити в Польщі, але орієнтація у сучасному світі набагато складніша, ніж коли-небудь раніше, і починає вимагати ґрунтовної компетенції. Думаю, що в дальшій часовій перспективі власне студенти і їхні батьки будуть рушієм змін у вищій школі, коли ситуація молоді, яка шукатиме засновників майбутнього професійного життя, почне стабілізуватися.

Повернімось наприкінці до початкового мотиву цього тексту: інше суспільство – інший університет – інша філософія. Усі ці чинники мають величезний вплив на майбутнє місце філософії в університеті і тісно між собою пов'язані. Вже немає якогось абстрактного „університету“, архітектоніку якого запропонувала й обґрунтувала якась абстрактна „філософія“, і який діє в якомусь абстрактному „суспільстві“. Ми говоримо і міркуємо про університет, філософію та суспільство початку глобальної епохи. Академічні дисципліни, суспільні інституції і, зрештою, суспільства, які не хочуть звертати на це увагу, приречені на поразку.

Література:

Altbach, Philip G. "Higher Education and the WTO: Globalization Run Amok" // *International Higher Education*. 23 (2001, весна)

Bauman, Zygmunt. *Dwa szkice o moralności ponowoczesnej*. Warszawa: Instytut Kultury, 1994

Bauman, Zygmunt. *Globalization: The Human Consequences*. Polity Press, 1998

Barzun, Jacques. *The American University: How It Runs, Where It Is Going*. U. of Chicago Press, 1993

Bender, Thomas (ред.). *The University and the City. From Medieval Origin to the Present*. Oxford, 1988

Blackwell, Albert L. and Lawler, Edwina. *Friedrich Schleiermacher and the Founding of the University in Berlin*. Edwin Mellen Press, 1991

Bloom, Allan, *Umysł zamknięty. O tym, jak amerykańskie szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze dzisiejszych studentów*. Zysk, 1996

Borrero Cabal, Alfonso. *The University as an Institution Today*. UNESCO, 1993

Clark, Terry Nichols. *Prophets and Patrons: the French University and the Emergence of the Social Sciences*. Harvard UP, 1973

Currie, Jan; Newson, Janice (ред.). *Universities and Globalization: Critical Perspectives*. Sage, 1998

Damrosch, David. *We Scholars: Changing the Culture of the University*. Harvard UP, 1995

Etzkowitz, Henry (ed.). *Universities and the Global Knowledge*. Printer Publishers, 1997

Friedman, Thomas L. *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. Farrar, 1999

Germain, Randall D. *Globalization and Its Critics*. St. Martin's Press, 1999

Ferry, Luc; Pesron, J. P. *Philosophies de l'Université: l'idéalisme allemande et la question de l'Université / textes de Schelling, Fichte, Schleiermacher, Humboldt, Hegel...* Payot, 1979

Humboldt, Wilhelm von. „Wybór pism” // B. Andrzejewski. *Wilhelm von Humboldt*. Wiedza P., 1989

Kant, Immanuel. *Political Writings*. CUP, 1970

Kant, Immanuel. *Der Streit der Fakultäten*. Abaris Books, 1977

Kant, Immanuel. *O pedagogice*. Dajas, 1999

Kwiek, Marek. "Globalization and Higher Education" // *Higher Education in Europe*(UNESCO, London: Carfax Publishing), 26/1 (2001) ([zip-архів російської версії](#)).

Kwiek, Marek. "Transformations of Higher Education in Central and Eastern Europe: Social and Cultural Dimensions" // *Higher Education in Europe*(UNESCO, London: Carfax Publishing, 2001) 26/3 (2001). ([zip-архів російської версії](#))

Kwiek, Marek. "The Nation-State, Globalization, and the Modern Institution of the University" // *Theoria. A Journal of Social and Political Studies* (New York: Berghahn Books) 96 (2000, груд.)

Kwiek, Marek; Finikov, Taras. *Higher Education in Central and Eastern Europe: Poland and Ukraine*. Kiev: Taxon Publishing House. 2001

Newman, Frank. 1999. "The Transformation of Higher Education for the New Global Environment". The Futures Project: Policy for Higher Education in a Changing World. www.futuresproject.org

McClelland, Charles E. *State, Society, and University in Germany, 1700-1914* Harvard UP, 1980

Reuben, Julie A. *The Making of the Modern University: Intellectual Transformation and the Marginalization of the Morality*. Chicago UP, 1996

Академічна Спільнота

Ел. пошта: info@rpl.org.ua

Веб: www.rpl.org.ua

АКАДЕМІЧНА СПІЛЬНОТА

• Про нас • Форум • Коментарі • Аналітика • Документи • Архів • Ланки Мережі

[Початок](#) / Марек Квек: Місце філософії в університеті. Минуле, теперішнє, майбутнє:

Марек Квек: Місце філософії в університеті. Минуле, теперішнє, майбутнє

06.06.2005 [11:02]

Стаття з книжки: *Dydaktyka filozofii u progu XXI wieku. Problemy ogólne i perspektywy* / ред. E. Piotrowska; J. Wiśniewski. Poznań: Humaniora, 2002, с. 11-126. Перекл. Зоряна Рибчинська.

1.

Хотів би розпочати ці роздуми з кількох засновків: по-перше, у суспільстві водночас із поступовим відходом від звичного, філософського проєкту модерності радикально змінюється місце і роль філософії (а при нагоді й філософа); по-друге, у суспільстві радикально змінюється роль і місце університету разом із початком епохи глобалізації, із щораз більшими сумнівами у ключовій ролі національної держави і реформуванням досі панівних у розвинутому західному світі засад функціонування держави добробуту (а університет – у своїй модерній, а не середньовічній версії! – виник внаслідок виразних потреб національної держави і разом з тим став одним з найважливіших бенефіцієнтів держави добробуту); і, нарешті, по-третє, водночас із повільним, але неблаганним переходом до пізньої модерності змінюється місце й роль філософії як академічної дисципліни в самому університеті. Одним словом: інше суспільство – інша філософія – інший університет. Я звертаюся тут не до питання зв'язків *вища школа/філософія*, а до зв'язків, що виникають поміж університетом і філософією. Ця відмінність щоразу виразніша в ситуації, коли в добу масовості чи просто в багатому західному світі загальної освіти університет – це тільки одна з багатьох інституцій, які займаються освітою і науковими дослідженнями (одна й напевно не головна). Роль філософії у змінному пейзажі освітніх та дослідницьких інституцій на початку нового сторіччя незначна. Філософія перестала концептуалізувати інституцію університету: давати їй філософську основу, обґрунтовувати її місію, об'єднувати її дискурси чи (як колись) факультети. Доля філософії, здається, все ще пов'язана з долею класичного, тобто у цій частині світу сучасного університету, що нараховує щойно двісті років і походить зі зразка, який запропонували німецькі ідеалісти й романтики. У цьому сенсі сьогодні мене не цікавить доля філософії там, де вона завжди почувалася незатишно, тобто її доля у вищій освіті в широкому розумінні; мене цікавить її доля в межах того самого культурного проєкту, який породив сучасний університет. Тобто в межах